

טאליס בגני הילדים 2018

Starting Strong Teaching and Learning International Survey

מחקר בין-לאומי להערכת מסגרות החינוך לגיל הרך

דוח במבט ישראלי – פרק 3

תמצית המסגרת המושגית ורקע מחקרי

3. תמצית המסגרת המושגית ורקע מחקרי

לחוויות היום-יומיות של ילדים עם מבוגרים ועם ילדים אחרים יש משמעות רבה להתפתחות הילדים ולרווחתם. יחסי הגומלין האלה תומכים בהתפתחות של הילדים בתקופה קריטית: במהלך חמש השנים הראשונות לחייהם, ילדים לומדים בקצב מהיר יותר מאשר בכל זמן אחר בחייהם ומפתחים מיומנויות קוגניטיביות, חברתיות ורגשיות שמהוות את התשתית להישגיהם בילדות ובבגרות.¹ עבור רוב הילדים, גן הילדים הוא הסביבה שבה הם חווים את ההתנסויות הראשונות שלהם כחלק מקבוצה, שהוריהם אינם חלק ממנה, סביבה שבה הם לומדים ונהנים. בפועל, קיים ידע מועט בלבד לגבי הפעילות וההתרחשות בתוך גני הילדים, בכיתות הגן ובחצר המשחקים, בייחוד במבט השוואתי בין מערכות גנים במדינות שונות.

עדויות מחקריות מצביעות על כך שמידת התועלת המופקת מהשתתפותם של הילדים בגנים תלויה באיכות התהליכים החינוכיים בגנים,² אף שגם הסכמה על הגדרה אחת שתבהיר מהו בעצם גן איכותי – ערוכה באתגר.³ הגדרה זו מבדילה בין היבטים מבניים והיבטים הנוגעים לתהליכים המתקיימים בגן.⁴ הראשונים עוסקים, בין היתר, ביחס שבין מספר הילדים בגן וגודל צוות הגן, גודל קבוצת הילדים, ההשכלה וההכשרה של צוות הגן, תחלופת הצוות וניטור תכנית הלימודים. איכות התהליכים נוגעת ליחסי הגומלין שהילד מקיים בגן עם ילדים אחרים, עם צוות הגן, עם המשפחה והקהילה, וכן פעילותו במרחב הגן ועם הציוד והחומרים. גן נחשב איכותי ככל שמעודדים בו את הילדים להתנסות בפעילויות שונות ומגוונות עם חברות הצוות ועם הילדים האחרים – פעילויות הכוללות משחק ושגרות שיש בהן היבטים חברתיים, רגשיים פיזיים ומבניים, שנועדו לקידום הלמידה, ההתפתחות והרווחה של הילדים.

¹ להרחבה ראו:

Schleicher, A. (2019), *Helping our youngest to learn and grow: policies for early learning*. OECD, <https://doi.org/10.1787/9789264313873-en>

² להרחבה ראו:

Britto, P., H. Yoshikawa and K. Boller (2011), "Quality of early childhood development programs in global contexts: Rationale for investment, conceptual framework and implications for equity", *Social Policy Report*, Vol. 25/2, pp. 1-31.

Howes, C. et al. (2008), "Ready to learn? Children's pre-academic achievement in pre-Kindergarten programs", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 23, pp. 27-50, <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecresq.2007.05.002>.

³ להרחבה ראו:

La Paro, K. et al. (2012), "Examining the definition and measurement of quality in early childhood education: A review of studies using the ECERS-R from 2003 to 2010", *Early Childhood Research & Practice*, Vol. 14/1, <http://ecrp.uiuc.edu/v14n1/laparo.html>.

⁴ להרחבה ראו:

Slot, P. et al. (2017), "Measurement properties of the CLASS Toddler in ECEC in the Netherlands", *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol. 48, pp. 79-91, <http://dx.doi.org/10.1016/j.appdev.2016.11.008>.

Thomason, A. and K. La Paro (2009), "Measuring the quality of teacher-child interactions in toddler child care", *Early Education and Development*, Vol. 20, pp. 285-304, <http://dx.doi.org/10.1080/10409280902773351>.

גוברת ההסכמה כי איכות התהליכים המתקיימים בגן קשורה ללמידה של הילדים ולהתפתחותם. כך, שבגנים בהם יש יחסי גומלין חיוביים יותר בין הצוות לילדים, או כאשר הצוות חושף את הילדים לפעילויות לימודיות וחומרים הולמים ואיכותיים יותר, נמצא שרמת האוריינות (השפתית והמתמטית) של הילדים גבוהה יותר, וכי גם המיומנויות ההתנהגותיות והחברתיות שהלם מפותחות יותר.⁵

עוד נמצא כי קיימת זיקה בין האמונות של הצוות לגבי מה חשוב לילדים לבין הפרקטיקות הפדגוגיות המיושמות בגן. האמונות והעמדות של חברות צוות הגן מכוונות, ובמידה מסוימת גם מגבילות, את הפרקטיקות שהן מפעילות, שבתורן מעצבות את הסביבה האקדמית והחברתית של הילדים. למעשה, במחקרים נמצא כי קשר זה בין האמונות של חברות הצוות לגבי מה חשוב להתפתחות הילדים והדרך להשיג זאת ובין הפרקטיקות המופעלות בגן נותר מובהק גם לאחר שמבקרים על משתנים כגון ותק, השכלה, הכשרה ואף היבטים מבניים של גן איכותי (דוגמת: יחס ילדים לצוות ועוד).

במחקר החינוכי יש עניין רב במדידת האיכות של התהליכים החינוכיים בגן ובאפיון הגורמים שמשפיעים על איכות התהליכים. ברם, אין מדד יחידי או הגדרה אחת לאיכות התהליכים בגן. עד כה, מרבית המחקרים התמקדו באיכות הקשר בין הילד לצוות הגן ויחסי הגומלין ביניהם, ובכלל זה היבטים כגון: הרגישות של הצוות לצורכי הילדים, חיזוק ועידוד, רגשי ופיזי, ושל התנהגויות חיוביות, וקידום התפתחות שפתית וקוגניטיבית באמצעות תמיכה פדגוגית והדרכה. תחומים חשובים אחרים, אשר נחקרו פחות, הם הדרכים השונות שבהן ילדים שונים חווים את המתרחש בגן, המידה שבה תכנית הלימודים ופעילויות לימודיות שונות יכולות לעצב את יחסי הגומלין בגן, וכן המאפיינים והתכונות של חברות הצוות החינוכי שמסייעים להן לפתח את המיומנויות הנחוצות לקשריהן עם הילדים.

עוד חשוב לזכור כי סביבת הגן איננה מנותקת ומבודדת. המעורבות של ההורים בה חיונית הן לשם חיזוק הידע של צוות הגן על הילד והן כדי להבטיח תקשורת מיטבית עם הצוות ולמידה משמעותית בבית כהמשך ללמידה בגן. מעורבות ההורים בגן קשורה בהצלחה לימודית של הילדים בשלבים מאוחרים יותר, בהתפתחותם הרגשית-חברתית ובהסתגלות בחברה. הקשר של צוות הגן עם הורי הילדים ומשפחותיהם, והקהילה בכלל, חשוב לכלל ילדי הגן, ובפרט רבה חשיבותו לילדים שמשפחותיהם הן מקרב המיעוטים (על רקע תרבותי, חברתי-כלכלי או שפתי). לרוב, קיים קושי משמעותי בבניית הקשר ובהגברת המעורבות של הורים ממשפחות אלו עם צוות הגן. ההעצמה של ההורים כמטפלים וכמחנכים של ילדיהם עשויה להצריך שיתוף פעולה עם בעלי עניין נוספים, כגון שירותי רווחה ובריאות הקהילה. מדינות רבות (בהן גם ישראל) מתקשות בקידום של שיתוף פעולה בין השירותים השונים בקהילה ובגיבוש גישה הוליסטית ורציפה להתפתחות הילד. שיתוף פעולה בין גורמים שונים

⁵ להרחבה ראו:

Pianta, R., J. Downer and B. Hamre (2016), *Quality in Early Education Classrooms: Definitions, Gaps, and Systems*, <http://www.futureofchildren.org>.

OECD (2018), *Engaging Young Children: Lessons from Research about Quality in Early Childhood Education and Care, Starting Strong*, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264085145-en>.

בקהילה (לדוגמה, מעונות יום, גני ילדים, שירותי בריאות) הוא מצב רצוי, שיכול לאפשר יצירת רצף של שירותים העונה על צרכי הילדים.

התהליכים המתקיימים בגנים תלויים במידה רבה במאפייני הצוותים החינוכיים המועסקים בהם והבאים במגע עם הילדים ועם הוריהם. סקר טאליס בגני הילדים מספק נתונים חשובים על הפרופיל של הצוותים החינוכיים בגני הילדים, ובכלל זה על מאפייני הרקע, ההשכלה וההכשרה של חברות צוות הגן לעיסוק בחינוך לילדי הגיל הרך, וכן על מאפיינים שונים של הפיתוח המקצועי שלהן. חברות צוות הגן נשאלו גם על תנאי העסקתן, שעות העבודה, מקורות הלחץ ושביעות רצון מעבודתן. בדוח זה לא רק נעמוד על מאפיינים אלו של חברות צוות הגן ועבודתן, בישראל וכן בהשוואה בין-לאומית לשאר המדינות שהשתתפו במחקר, אלא גם נבחן אם ועד כמה קשורים מאפיינים אלו לאיכות התהליכים החינוכיים ולטיפול בילדים.

עדויות מחקריות מצביעות על קשר חיובי בין רמת ההשכלה של חברות הצוות בגני הילדים ובין האיכות של תהליכי ההוראה בגנים.⁶ סביר להניח שגם ההכשרה והתכנים הממוקדים בעבודה עם ילדי הגיל הרך הם בעלי חשיבות בכל הנוגע לתרומה לאיכות התהליכים בגנים. ברם, השדה המחקרי בנושא אינו מספק ממצאים חד-משמעיים, והוא סובל ממחסור באיסוף שיטתי של נתונים על אודות אופי ההכשרה שקיבלו ושמקבלים צוותי הגנים טרם הכניסה לתפקיד.

הפיתוח המקצועי של צוותי הגנים קשור בניסיון לקדם תהליך חינוכי איכותי יותר, ובכלל זה לשיפור הלמידה וההתפתחות של ילדי הגן. פעילויות לפיתוח מקצועי הכוללות הנחיה ומתן משוב נחשבות יעילות יותר בשינוי דרכי העבודה של המשתתפים בהן.⁷ אך יש לזכור כי קיימת שונות רבה בין מדינות ובין הקשרים של סביבת הגן בתועלת המופקת מהפיתוח המקצועי.

הפיתוח המקצועי עשוי למתן את הקשר השלילי בין הלחץ של צוות הגנים לבין היחסים של חברות הצוות והילדים שבאחריותן. הלחץ שחווה צוות הגנים ניזון מהמודעות הציבורית לחשיבות של החינוך בגיל הרך ומהציפיות הגוברות של ההורים לחינוך איכותי בגנים. לחצים אלה, בשילוב השכר הנמוך והמעמד המקצועי הנמוך עלולים לתרום לשחיקה של חברות הצוות ולפגוע ביכולת שלהן ליצור קשרים ראויים (חמים ואכפתיים) עם הילדים שבאחריותן.

⁶ להרחבה ראו:

Manning, M. et al. (2017), "The relationship between teacher qualification and the quality of the early childhood care and learning environment: A systematic review", *Campbell Systematic Reviews* 2017:1, <http://dx.doi.org/10.4073/csr.2017.1>

OECD (2018), *Engaging Young Children: Lessons from Research about Quality in Early Childhood Education and Care, Starting Strong*, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264085145-en>

⁷ להרחבה ראו:

Egert, F., R. Fukkink and A. Eckhardt (2018), "Impact of in-service professional development programs for early childhood teachers on quality ratings and child outcomes: A meta-analysis", *Review of Educational Research*, pp. 401-433, <http://dx.doi.org/10.3102/0034654317751918>

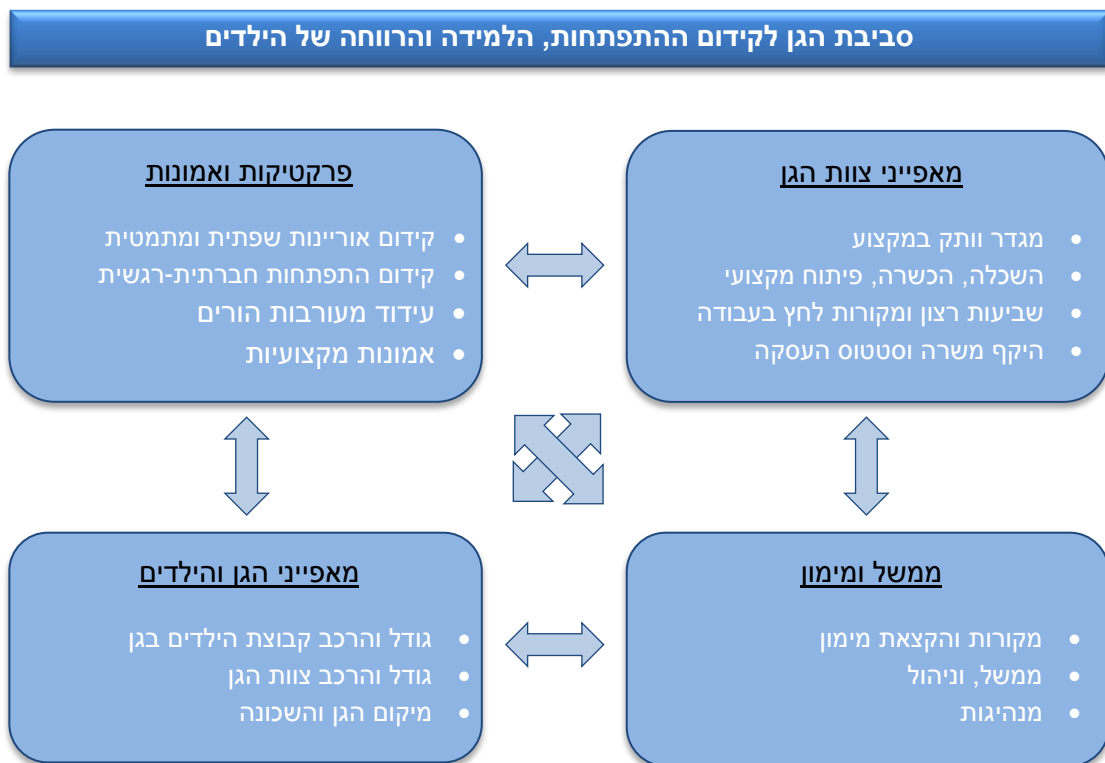
Eurofound (2015), *Early Childhood Care: Working Conditions, Training and Quality of Services – A Systematic Review*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <http://dx.doi.org/10.2806/69399>

הרווחה של צוות הגנים מושפעת מכמה מרכיבים, ובהם שכר נאות, סביבת עבודה איכותית, וביטחון בשוק העבודה,⁸ וזו בתורה – ובפרט נחקר הקשר עם מרכיב השכר – עלולה לפגוע באיכות התהליכים החינוכיים בגן.

היבט מרכזי נוסף במחקר עוסק מחד גיסא בתפיסות הסגל המנהל, קרי הגנות, את החסמים ואת הגורמים הפוגעים ביכולתו של הגן לספק סביבה איכותית ומיטבית להתפתחות, ללמידה ולרווחה של הילדים, ומאידך גיסא את האפיקים שחברות צוות הגן כולן מייחסות להם חשיבות רבה בכל הנוגע לקידום החינוך בגיל הרך, ובתאם מעניקות עדיפות להשקעה בהם.

באופן כללי, ניתן לחלק את הגורמים המשפיעים על התהליכים המתקיימים בגן לארבעת קבוצות עיקריות: מאפייני הגן והילדים, מאפייני צוות הגן, הפרקטיקות ודרכי העבודה, הממשל והמימון (איור 1).

איור 1: מסגרת מושגית כללית לניתוח סביבת גן הילדים והתהליכים בו

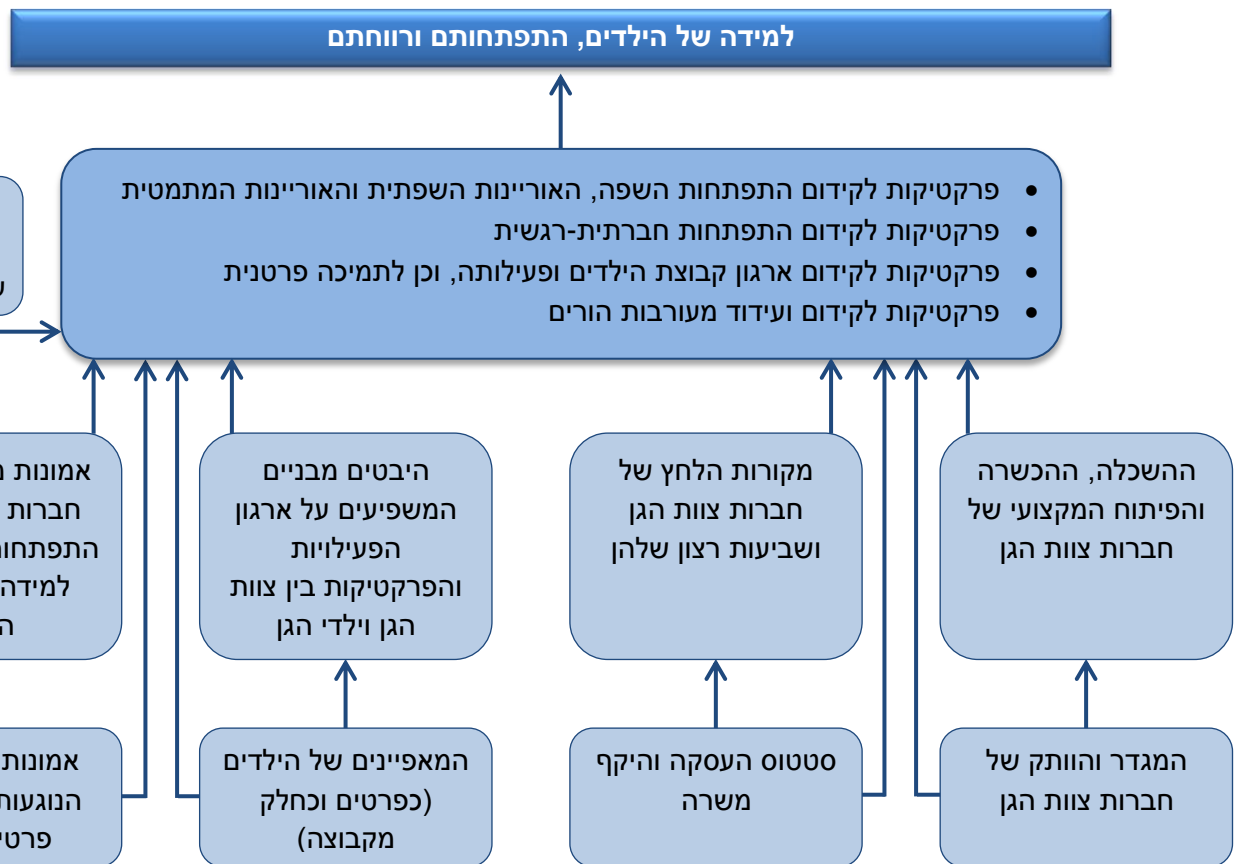
מקור: OECD (2019), תרשים 1.1. הערה: מוצגים רק גורמים לדוגמה מבין מגוון הגורמים בהם עוסק המחקר.

⁸ להרחבה ראו:

Cazes, S., A. Hijzen and A. Saint-Martin (2016), "Measuring and assessing job quality: The OECD Job Quality Framework", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 174, OECD, Paris, <https://doi.org/10.1787/1815199X>

כל אחת מן הקבוצות הללו מכילה גורמים רבים אשר עמדו במוקד המחקר הנוכחי. עם זאת, דוח זה מתמקד בחלק ממכלול המשתנים הללו, המתוארים באיור 2.

איור 2: מסגרת מושגית תמציתית לניתוח היחסים בין פרקטיקות המשפיעות על הלמידה, ההתפתחות ורווחת ילדי הגן ובין גורמים המשפיעים עליהן, ואשר יוצגו בדוח זה

מקור: OECD (2019), תרשימים 2.1, 3.1 ו-5.1.
הערה: מוצגים רק גורמים בהם עוסק הדוח הישראלי.